

Η ιστορία, το νομικό πλαίσιο λειτουργίας των ελληνικών ιαματικών πηγών και προτάσεις βελτίωσής τους

Η Ελληνική μυθολογία είναι πλούσια σε μνείες για το ζωογόνο ρόλο του νερού, άλλοτε βλέπουμε να εξυμνείται ως θεότητα και άλλοτε ως πηγή ενέργειας, ίασης και δύναμης. Ο Πausanias σε γραπτά του αναφέρει πως ο Ηρακλής συνήθιζε να λούζεται στην πηγή των Θερμοπυλών, ώστε να ανακτά τις δυνάμεις του μετά από κάθε μάχη. Οι νύμφες, κόρες του Δία, αποκαλούνταν Υδριάδες, κατοικούσαν στα γλυκά νερά και διέθεταν μαγικές δυνάμεις. Μέσω των αναφορών αυτών, μας γίνονται γνωστά τα κοινωνικά φαινόμενα, τα ήθη και έθιμα που ενσωματώθηκαν στην κουλτούρα της Αρχαίας Ελλάδας όσον αφορά την υδρολατρεία.

Περνώντας στα Ομηρικά χρόνια φαίνεται ακόμα πιο έντονα η σημασία του νερού στη ζωή των αρχαίων (Ομηρικά έπη) και η σύνδεσή του με κάθε είδους θρησκευτική τελετή (δέηση, μύηση, κάθαρση νεκρού) με νίψη ή λούση. Ο Όμηρος αναφέρει πως ο Έκτορας φοβάται να κάνει σπονδή στο Δία με τα χέρια «άνιφτα». Ενώ στην Ιλιάδα παρουσιάζονται ο Οδυσσεύς και ο Διομήδης, οι οποίοι επιστρέφοντας από νυχτερινή επιδρομή, έχοντας κλέψει τα άλογα του Ρήσου, μπαίνουν στη θάλασσα (ψυχρό λουτρό) για να λούσουν τους μηρούς και το λαιμό τους και στη συνέχεια ολοκληρώνοντας την διαδικασία επισκέπτονται τα θερμά λουτρά (Οδ. Κ358-364). Σε αυτό το σημείο, έχουμε τον πρώτο διαχωρισμό των λουτρών σε ψυχρά και θερμά, όπως και την ανάδειξη της χρήσης τους για κάθαρση, τόνωση και θεραπεία. Οι Σπαρτιάτες λούζονταν στα ψυχρά νερά του ποταμού Ευρώτα για σκληραγώγηση, ενώ οι Αθηναίοι θεωρούσαν την παρουσία λουτρών και κρηνών παράγοντα υγείας και πολιτισμού.

Οι αρχαιότερες γνωστές, σε εμάς, εγκαταστάσεις βρίσκονταν στη Σύβαρη, αρχαία πόλη της Μεγάλης Ελλάδας, στη Νότιο Ιταλία και ονομάζονταν βαλανεία. Τα βαλανεία ήταν οι πρώτες δημόσιες λουτρικές εγκαταστάσεις στους χώρους των Γυμνασίων, οι οποίοι χωροθετούνταν σε παραθαλάσσιες ή παραποτάμιες περιοχές, ώστε οι αθλητές να κάνουν το λουτρό τους πιο εύκολα. Τέτοιου είδους λουτρικές εγκαταστάσεις συναντάμε στους Δελφούς. Ο Ηρόδοτος συνιστούσε η λουτροθεραπεία να γίνεται σε συγκεκριμένες περιόδους του χρόνου, για 21 συνεχόμενες ημέρες. Αυτή η τακτική εφαρμόζεται σε θεραπευτικά πρωτόκολλα έως και σήμερα. Στο έργο του «Πολύμνια», για την Μάχη των Θερμοπυλών, μας μεταφέρει την προετοιμασία των Σπαρτιατών, πριν από την μάχη, στις πηγές.

Στην Προ-ιπποκρατική περίοδο κάνουν την εμφάνιση τους τα Ασκληπιεία ως χώροι λατρείας και θεραπευτικά κέντρα, με την θεραπευτική αγωγή να αποτελείται από 3 κατηγορίες : την γενική, την προπαρασκευαστική και την ειδική. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι της Τρίκκης, γενέτειρας του Ασκληπιού, της Κω όπου διέθετε κρήνες και λουτήρες, και το κατ' εξοχήν ιερό υδρολατρείας της Επιδαύρου.

Πέρα από τα Ασκληπιεία, πολλά από τα οποία είναι γνωστά, μεγάλη προσέλευση και επισκεψιμότητα είχαν και άλλοι χώροι, όπως τα Αμφιαράεια. Ήταν συγκροτήματα με

αντίστοιχους χώρους και όφειλαν το όνομά τους στον Αμφιάραο, εγγονό του ιατρού Μελάμποδα, από τον οποίο είχε κληρονομήσει την τέχνη της μαντικής και της ιατρικής. Ο επισκέπτης πλήρωνε κατά την είσοδό του στο ιερό, ώστε να λάβει την απόδειξή του (ένα μολυβένιο εισιτήριο) που απεικόνιζε τις μορφές του Αμφιάραου και της Υγείας. Στην διαδικασία που ακολουθούσε, θυσίαζε και ξάπλωνε πάνω σε ένα ζώο ώστε να ονειρευτεί την θεραπεία που θα έπρεπε να ακολουθήσει. Όταν η θεραπεία έφτανε στο τέλος της, κατέθετε το τάμα του και αποχωρούσε από την πηγή του ιερού, από όπου και πίστευαν πως είχε αναδυθεί ο Αμφιάραος. Το λαμπρότερο και πιο φημισμένο Αμφιαράειο συναντάμε στον Ωρωπό, μέχρι και σήμερα.

Πλησιάζοντας τα χρόνια του Ιπποκράτη έχουμε πια την πλήρη αποσύνδεση των πηγών και των θεραπευτικών ιδιοτήτων τους από τον θρησκευτικό παράγοντα και τον ιερό χαρακτήρα τους. Ο Ιπποκράτης με την πρώτη συστηματική μελέτη για την θεραπευτική τους χρήση, μας ανοίγει νέους ορίζοντες. Η επίμονη και λεπτομερής μελέτη του για το κλίμα, τις διατροφικές συνήθειες και τις μορφολογικές συνθήκες, μας επιτρέπει να αναφέρουμε πως ήταν ο πρώτος που εφάρμοσε την κλινική υδροθεραπεία. Στο σύγγραμμά του «*Περί αέρων, τόπων και υδάτων*» αναφέρεται σε ύδατα «εκ πετρωμάτων» (μεταλλικά) και ύδατα «από τα έγκατα της γης» (θερμά), καθώς και στην χρήση τους. Κατά τον Ιπποκράτη η χρήση θερμών λουτρών παρουσιάζεται, ως αναλγητική στην «*Περί υγρών χρήσιος*» πραγματεία, καθώς την συστήνει για ανακούφιση σε πόνους αυτιών και ματιών. Αντίστοιχα ευεργετική δράση φαίνεται να έχουν σε περιπτώσεις δυσεντερίας, πόνους της θωρακικής κοιλότητας, της κοιλιάς, στις ισχιαλγίες και στις παθήσεις των νεφρών. Επίσης ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στα βιβλία της Ιπποκρατικής γυναικολογίας, για την αντιμετώπιση των πόνων της μήτρας. Στην περίπτωση αυτή, οι τρόποι διέφεραν, με τα θερμά λουτρά να συγκαταλέγονται σε αυτούς. Σύμφωνα με τον Ιπποκράτη, υποκαπνισμοί, υπόθετα, επιθέματα με καστόριο και λούσεις σε θερμά λουτρά, δρούσαν καταπραϋντικά.

Στη Ρωμαϊκή περίοδο τα λουτρά ενσωματώθηκαν στις κοινωνικές δραστηριότητες των πολιτών, σε συνδυασμό με άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Τα κτίσματα των λουτρών πλαισιώνονταν και με άλλους κτιριακούς τύπους όπως αρένες, θέατρα, αίθουσες συγκεντρώσεων και ημιστεγασμένους χώρους για φιλοσοφικές συζητήσεις. Ο Γαληνός, ένας από τους πρώτους ιατρούς, που ασχολήθηκαν με τα θερμά λουτρά στη Ρώμη, καταγράφει την σημασία τους στο σύγγραμμα του «*Περί κράσεως και δυνάμεως των απλών φαρμάκων*» .

Στη Βυζαντινή περίοδο, η λουτρική διαδικασία διέφερε από την ρωμαϊκή. Εκτός από τους κύριους χώρους, για το λούσιμο, και τους βοηθητικούς χώρους υγιεινής, υπήρχαν και τα περίπτερα, όπου οι λουόμενοι έδιναν τα ενδύματά τους για φύλαξη. Ο εξοπλισμός περιλάμβανε το χάλκωμα (δοχείο θέρμανσης νερού), τον κάδο (δοχείο με το οποίο περιέλουζαν τον επισκέπτη), το πύελο (λουτήρας με μεγάλο βάθος), τη θερμορροή (κρήνη με σχήμα κεφαλής ζώου) και τα ψάθια (σανίδες για να περπατούν οι λουόμενοι). Γνωστά λουτρικά αντικείμενα, επίσης, θεωρούνταν η ξύστρα, τα προσόψια, η μυροθήκες και τα κλινοσκεπάσματα.

Στην Οθωμανική περίοδο, συναντάμε κυρίως, 2 ειδών λουτρικές εγκαταστάσεις τα : ιαματικά λουτρά (karlıca) με στρογγυλή δεξαμενή στο κέντρο του θερμού διαμερίσματος, η οποία

εκμεταλλευόταν την ιαματική πηγή και τα δημόσια λουτρά (hamam), που ήταν κυρίως σε αστικά κέντρα και συχνά χρησιμοποιούσαν μη μουσουλμάνοι. Η λέξη χαμάμ (hamam) έχει αραβική προέλευση και σημαίνει ζεστός χώρος. Στα χαμάμ, για πρώτη φορά, την παρουσία τους κάνουν υπόκαυστα δάπεδα και κάθετοι πήλινοι σωλήνες για την κυκλοφορία ζεστού νερού. Οι χώροι των χαμάμ περιλάμβαναν τις κρύες καμάρες (sogukluk) με χλιαρό ατμό και τις θερμές καμάρες (sicaklik). Στο κέντρο της καμάρας στεκόταν ο ομφάλιος λίθος (gobektas) που χρησιμοποιούταν ως τραπέζι μασάζ.

Με την πάροδο των χρόνων και φτάνοντας στην νεότερη Ελλάδα, έντονο ενδιαφέρον υπήρξε από την καποδιστριακή κυβέρνηση για την αναβάθμιση των λουτρών. Αυτό το ενδιαφέρον οδήγησε στην πρώτη επίσημη μελέτη για το χημισμό των υδάτων, με πρώτη την Κύθνο το 1830. Το 1918 ιδρύθηκε υπηρεσία ιαματικών πηγών, στο τότε Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και το 1936 οι ιαματικές πηγές της χώρας, περιήλθαν στην αρμοδιότητα του τότε Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού. Το 1983 συγκροτείται ο σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων ιαματικών πηγών Ελλάδος που συνεχίζει μέχρι σήμερα.

Το θεσμικό πλαίσιο της λειτουργίας ιαματικών χώρων και λουτροπόλεων, σύμφωνα με το Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΙΓΜΕ), καταγράφει 822 πηγές θερμομεταλλικών νερών, από τις οποίες οι 752 (91,5%) είναι αξιοποιήσιμες. Σήμερα από τις 752 πηγές, χρησιμοποιούνται οι 348 (42%) ενώ μόνο 77 είναι επίσημα ανακηρυγμένες. Η γεωγραφική κατανομή τους δεν είναι τυχαία διότι συνδέεται με τεκτονικά γεγονότα (πηγές Καϊάφα, Λαγκαδά) ή ηφαιστειακές δραστηριότητες (Μέθανα, Μήλος, Λέσβος). Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.) ιαματικοί χώροι χωρίζονται σε 2 κατηγορίες : τουριστικής σημασίας, που έχουν οργανωθεί από τον ίδιο τον Ε.Ο.Τ. και τοπικής σημασίας, που έχουν παραχωρηθεί σε Δήμους και Κοινότητες. Στη χώρα μας 18 πηγές μόνο χαρακτηρίζονται ως τουριστικής σημασίας, ενώ 47 ως τοπικής, διότι υστερούν σε εγκαταστάσεις και τεχνικό εξοπλισμό.

Σύμφωνα με το ισχύον νομικό πλαίσιο του ΙΓΜΕ, ιαματική πηγή είναι φυσική ανάβλυση ή άντληση ιαματικού φυσικού πόρου με τεχνικό έργο, όπως από γεώτρηση, φρέαρ, τάφρο ή σήραγγα (φυσική ή τεχνητή) ή φυσική δημιουργία ιαματικού πηλού. Ως ιαματικοί φυσικοί πόροι θεωρούνται φυσικά νερά (ψυχρά ή θερμά), ατμοί, φυσικά αέρια ή πηλοί, που έχουν ιαματικές ιδιότητες, αναγνωρισμένες σύμφωνα με τις οικείες διατάξεις. Η σημασία των φυσικών πόρων που έχουν ιαματικές ιδιότητες αναγνωρίζονται από το άρθρο 18 του Συντάγματος και καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης, μετά από σύμφωνη γνώμη της *Επιτροπής Προστασίας Ιαματικών Φυσικών Πόρων* που προβλέπεται στο άρθρο 10 του Ν. 3498/2006 και πρόταση του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.). Η απόφαση αναγνώρισης φυσικών πόρων, ως ιαματικών αναφέρει, το είδος του φυσικού πόρου, την τοποθεσία ανάβλυσης ή άντλησης, τα φυσικά, χημικά, ραδιολογικά και βιολογικά χαρακτηριστικά του, καθώς και τις ιαματικές ιδιότητες και τις ενδείξεις και αντενδείξεις για την ασφαλή χρήση του. Συνοδεύεται από τοπογραφικό διάγραμμα, εγκεκριμένο από τον Ε.Ο.Τ., στο οποίο αποτυπώνεται η θέση ανάβλυσης ή άντλησης, όπως και τα κτίσματα ή έργα που

υπάρχουν γύρω από την ιαματική πηγή και σε απόσταση διακοσίων μέτρων από αυτή. Η αναγνώριση φυσικών πόρων ως ιαματικών αίρεται στις ακόλουθες περιπτώσεις : α) όταν μεταβληθούν τα φυσικά ή χημικά ή βιολογικά ή άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά του φυσικού πόρου με αποτέλεσμα να εκλείψουν οι αναγνωρισμένες ιαματικές ιδιότητές του. β) όταν λόγω ρυπάνσεως του υδροφόρου ορίζοντα ή της περιοχής στην οποία αναβλύζει ή αντλείται ο ιαματικός φυσικός πόρος εκλείψουν οι ιαματικές ιδιότητες ή αλλοιωθούν τα χαρακτηριστικά του ιαματικού φυσικού πόρου ή δεν διασφαλίζεται πλέον η δημόσια υγεία. Η διαχείριση των ιαματικών φυσικών πόρων ανήκει στον Ε.Ο.Τ.. Η διαδικασία και οι όροι ανάθεσης της διαχείρισης των ιαματικών φυσικών πόρων σε τρίτους καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης. Ο Ε.Ο.Τ. έχει τη δυνατότητα να προβαίνει σε παραχώρηση της εκμετάλλευσης σε τρίτους, με δημόσιο διαγωνισμό. Επίσης, έχει την αρμοδιότητα προστασίας της ποιότητας, της ποσότητας και των φυσικών, χημικών και βιολογικών χαρακτηριστικών των ιαματικών φυσικών πόρων. Υπενθυμίζεται ότι ο ΕΟΤ αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Τουρισμού.

Για αρκετά χρόνια ο ιαματικός τουρισμός, επομένως και η επιβίωση των ελληνικών λουτροπόλεων ήταν συνδεδεμένος με το λουτρικό επίδομα. Το λουτρικό επίδομα, όπου συνεχίζει να υφίσταται, μέσω κοινωνικών προγραμμάτων, ανέρχεται στα 150 ευρώ και καλύπτει, περίπου, 15 λούσεις. Οι συνολικά 82 λουτροπόλεις που λειτουργούν στην χώρα μας, οφείλουν την συνεχώς μειωμένη λειτουργία τους στην χορήγηση του ελλιπούς αυτού επιδόματος, που υποστήριζε την λουτρική περίοδο Αυγούστου – Οκτωβρίου. Το αποτέλεσμα είναι, οι ευρωπαϊκές ιαματικές πηγές να εξελίσσονται συνεχώς, σε αντίθεση με τις Ελληνικές, οι οποίες πασχίζουν να συντηρηθούν λόγω μειωμένων εσόδων. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να τονίσουμε, πως τα Ελληνικά ιαματικά νερά είναι αξεπέραστα σε διεθνές επίπεδο, όμως υστερούν στο περιτύλιγμα, σε αντίθεση με την κατάσταση που επικρατεί στην υπόλοιπη Ευρώπη. Απόρροια, όλων των παραπάνω, είναι ο ασθενής να στερείται τη λουτροθεραπεία, ως επιλογή, ανάμεσα σε άλλες θεραπευτικές μεθόδους. Η λουτροθεραπεία είναι από τις λίγες εναλλακτικές θεραπευτικές προτάσεις, που αναγνωρίζεται από το κράτος και που η χρήση της, θα μπορούσε, να συμβάλλει στην αναγνώριση και άλλων φυσικών παραδοσιακών θεραπειών, όπως και την επιδότηση τους.

Η άνθηση του θερμαλισμού και η ανάπτυξη ή χρηματοδότηση των ελληνικών λουτροπόλεων θα ενίσχυε, και τον επισκέπτη / ασθενή αλλά και την μικροοικονομία των περιοχών, όπου φιλοξενούνται οι πηγές, λόγω τουριστικού ενδιαφέροντος. Αυτό θα οδηγούσε στην ανάγκη δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας για τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής, καταλυμάτων, χώρων εστίασης, οδικών δικτύων κ.α. Επίσης θα συνέβαλε στην εξοικείωση του κοινού με άλλες μορφές εναλλακτικών θεραπειών και στην ανάδειξη τους. Ένα επιχειρηματικό σχέδιο αξιοποίησης των πηγών και αναζήτησης χρηματοδοτικών πόρων, έτσι ώστε να υπάρξει μία μεγάλη επένδυση ανακατασκευής και βελτίωσής τους, θα συνέβαλε στο να προχωρήσει και η αναστήλωση διατηρητέων μνημείων που λειτουργούν ως υδροθεραπευτήριά (Αιδηψός, Μέθανα κ.α.).

Όλες οι συμπληρωματικές παραδοσιακές εναλλακτικές θεραπείες σκοπό έχουν να βοηθήσουν το ανθρώπινο σώμα να ενεργοποιήσει τους μηχανισμούς αυτοίασης του. Σύμφωνα με τον Δημόκριτο «Οι άνθρωποι, ζητούν την υγεία τους από τους Θεούς, χωρίς να γνωρίζουν πως οι προϋποθέσεις βρίσκονται μέσα τους».

Έφη Μιχαηλίδου – Ρεφλεξολόγος

Η θεά Άρτεμις βγαίνει από το λουτρό της